

Sluimerende perspectieven in de nieuwe Jeugdwet?

JOHAN DEKLERCK*

ABSTRACT

Vijf parameters bepalen momenteel het huidige debat rond de jeugdzorg: bescherming, erkenning van de slachtoffers, responsabilisering van de delinquenten, maatschappelijke normstelling en een veilige samenleving. Veiligheid komt in deze postmoderne samenleving als soms extreem normatief in polariteit te staan met het pedagogische en de beschermingsgedachte. Harder en langer straffen wordt dan de roep. Een breed gedefinieerd 'fundamenteel herstel' kan tussen de verschillende parameters een brug slaan. Bij een dergelijk herstel wordt de diepere existentiële laag van iemands levensstroom mee opgenomen. Slachtoffer- en daderervaringen vormen hierbij de vertrekbasis voor een individueel, gecontextualiseerd hersteltraject. Een postmoderne organisatie van de jeugdzorg rond de sleutelbegrippen 'pluralisme, eclecticisme, flexibiliteit, mobiliteit' (Apostel, 1997) kan hiertoe bijdragen. De nieuwe jeugdwet draagt hiervoor sluimerende perspectieven in zich, mits een dubbele radicalisering: voor antwoorden op delinquentie worden de existentiële levenskwaliteit als uitgangspunt en een postmoderne organisatie van de jeugdzorg volgens hoger aangehaalde principes als adequate ondersteuning mee opgenomen.

Kernwoorden: Jeugddelinquentie – nieuwe jeugdwet – postmoderne organisatie – existentiële benadering – herstel

1. VIJF PARAMETERS

In een gesprek met *Knack* (2007), zegt Lieve Balcaen, stafmedewerkster van de Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg naar aanleiding van de nieuwe jeugdwet: "Het is telkens weer zoeken naar een evenwicht tussen bescherming van minderjarigen, erkenning van de slachtoffers, responsabilisering van de delinquenten, maatschappelijke normstelling en een veilige samenleving". Vijf belangrijke parameters worden in deze ene zin naar voor geschoven, die als hoekstenen beschouwd kunnen worden in het debat rond de praktijk en de verwettelijking van de aanpak van jongeren in problemen en problemen creërende jongeren. Ze zijn niet alle van dezelfde orde, hebben elk een eigen historiek, en hebben een niet altijd makkelijk overbrugbare verhouding tot elkaar.

Zo is de verhouding 'bescherming' tegenover 'responsabilisering' of verantwoordelijkheidswaardigheid en hiermee samenhangende inhoudelijke en procedurele (kinder)rechten, een element dat reeds meerdere decennia het debat rond de aanpak

* Hoofddocent Leuven Instituut voor Criminologie (KULeuven)

1 Het betreft de wetten van 15 mei 2006 (B.S. 2 juni 2006) en van 13 juni 2006 (B.S. 19 juli 2006), ter hervorming van de wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965.

van jeugd delinquentie thematiseert (Walgrave, 1992; Verhellen, 1997; Walgrave & Geudens, 1999; Roose & De Bie, 2006).

De 'erkenning van de slachtoffers' is eerder een recent thema, samenhangend met de ontdekking van het slachtoffer binnen de justitiële context als gevolg van de doorbraak van een bredere victimologische beweging (Peters, 1993). Het belang van het slachtoffer kwam in de voorbije jaren in een oefenende relatie te staan tot het herstelrecht (zie bijvoorbeeld Groenhuysen, 2006); heel wat belangenverdedigers van het slachtoffer hadden twijfels rond het nut en de betekenis en zelfs de mogelijke schade van dader-slachtofferbemiddeling voor het slachtoffer. Het was een "proberen" met grote aarzelings rond de positieve kwaliteiten van het herstel voor slachtoffers. Dit komt nu meer en meer tot integratie in een 'herstellende justitie' (Deklerck, 2005/4: 3) waarbij de 'dader-slachtoffer'-relatie centraal staat rond het herstel van het geleden leed, de schade (Peters, 1996; Aertsen, 2001). Deze herstellende justitie of 'restorative justice' haakte zich op zijn beurt vast in het debat tussen 'rechten en straffen' en 'bescherming' voor jeugdigen. Dit maakt de 'interne huishouding' van de jeugdwet, die zich voorheen bijna in hoofdzaak concentreerde op de beschermingsgedachte tot een complex geheel.

Van andere orde is 'de maatschappelijke normstelling', die deze 'interne huishouding' van buitenaf telkens weer anders inkleurt. Voorheen werd de maatschappelijke normstelling veel meer dan in het volwassen strafrecht in de schaduw gesteld van het pedagogisch project, als antwoord op de ontspoorde delinquentie jongere. Beslissingen op het parketniveau of door de jeugdrechter werden verbonden met de mogelijkheid tot (her)opvoedbaarheid, de bijsturing van iemands levensloop (Put, 2006). Onvolwassenheid hing dan samen met onmondigheid, en een wisselende graad van 'ontschuldiging' van iemands probleemgedrag. Het als misdrijf omschreven feit werd begrepen als een symptoom van een problematisch levenstraject, met als doel iemand vooralsnog terug op de sporen te krijgen voor een behouden aankomst in iemands volwassenheid (Cammaer & Verhellen, 1990).

Deze 'maatschappelijke normstelling' krijgt actueel een bijzonder karakter. Er is de afbrokkeling van de moderne consensussamenleving in de voorbije decennia en de individualisering van een voorheen collectief gedeelde normstelling (Bauman, 1992; Deklerck & Depuydt, 1997). De maatschappelijke tendens tot individualisering leidt tot een groeiende diversificatie van ethische opvattingen, die zich manifesteert in justitieel gevoelige onderwerpen als delinquentie, problematisch druggebruik, mishandeling, geweld, seksuele agressie, ... De impliciete, door de meerderheid van de samenleving gedeelde consensus wat de ethische verwachtingen en grenzen van het samenleven zijn, was het vroegere maatschappelijk biotoop voor de rechtspraak. Nu wordt het een steeds moeilijkere taak voor de (jeugd-)rechter recht te spreken, in een samenleving die zeer zoekend en onrustig is rond haar ethische grenzen én kansen, en die via de media gemakkelijk de rechtspraak onder vuur neemt.

De bredere onrust van een samenleving in fundamentele transformatie (Giddens, 1991; 1996; Bauman, 1992) concentreert zich meer en meer rond het thema 'veiligheid' of een 'risk society' (Beck, 1992). Met de opkomst van deze veiligheidssamenleving (Goris & Deklerck, 2002) sluipt het thema 'veiligheid' als extreem normatief dit ethische debat en hiermee de 'interne huishouding' van huize justitie binnen. Veiligheid is een bril geworden voor de meest uiteenlopende maatschappelijke thema's (Pleysier 2001; Deklerck, 2007) van voedselveiligheid tot delinquentie, verkeer tot terrorisme. Het streven naar meer veiligheid wordt dan één van de meest centrale referenties om beleidsbeslissingen en praktijken te evalueren: "wordt de veiligheid gegarandeerd?", "draagt het bij tot meer veiligheid?".

Voor de jeugdrechter, het parket, de jeugdzorg en het hiermee samenhangende wetgevende kader maakt een permanente combinatie van deze vijf verschillende parameters in wisselende verhouding het bieden van een coherent antwoord op jeugdig dader- en slachtofferschap zeer moeilijk. Het zoeken naar een evenwicht én integratie hiervan is binnen de (jeugd)rechtspraak op de eerste plaats telkens weer een individuele aangelegenheid. Het gaat hier om beslissingen in de dagdagelijkse praktijk, gedragen door meestal impliciete, en van individu tot individu verschillende mens- en maatschappijbeelden: de ene rechter, procureur, politieagent, organisatie is de andere niet (zie o.m. Beyens, 2000). Op een vaak voorbewuste manier wordt dan door de individuele beslissingsnemer gezocht naar een dynamisch evenwicht tussen deze verschillende parameters. Dit leidt tot soms erg verschillende reacties op gelijkaardige feiten.

Het overgrote deel van deze beslissingen halen niet het bredere maatschappelijke debat. Dit gebeurt wel met meer extreme dossiers. Het gaat dan om dossiers die van zo'n grote emotionele en existentiële intensiteit getuigen, dat ze de politiek, de media en de bevolking collectief beroeren. Een goed voorbeeld is de pijnlijke, mediagenieke moord op Joe Van Holsbeeck. Hierbij zien we soms onoverbrugbare verhoudingen ontstaan tussen de hoger aangehaalde vijf parameters. Het goede werk van jeugdrechters en werkers in de bijzondere jeugdzorg komt zo onder een grote spanning te staan. De 'veiligheid' van de samenleving als zeer dwingende normatieve kracht, doorkruist dan in een risicovolle en soms destructieve verhouding, pedagogische doelen, de echte belangenbehartiging van het slachtoffer en kansen tot herstel, en gaat dan binnen de interne huishouding van justitie in coalitie staan met het adagium van 'strenger en harder straffen'.

In het dossier 'Joe Van Holsbeeck' besliste de jeugdrechter tot de 'uithandengeving' van de hoofdverdachte Adam G. Dit werd door de media en de publieke opinie gewogen en goed bevonden. Strenger straffen en de veiligheid als normatief gegeven in de samenleving was hier de dominante insteek, en zette de andere parameters met name herstel, bescherming, zorg voor het slachtoffer in de schaduw. Een wellicht grondig overwogen en nauwkeurig doordachte beslissing rond de vraag of zich hier nog pedagogische of hersteldoelen kunnen stellen, kon dan samenvallen met de verwachtingen door de publieke en politieke opinie rond bestraffing en veiligheid.

Complexer is het met de tweede verdachte, Mariusz O. Hij werd voorlopig geplaatst in een gesloten instelling. De pedagogische optie om hem te laten deelnemen aan activiteiten, zoals uitstappen en een voetbalmatch, leidde tot een storm van reacties in de media en tot op het hoogste politieke niveau. De optie in de richting van het opvoedkundige en het werken aan herstel², leidde tot reacties, zelfs tot op het wetgevende niveau³, die tot doel hadden het pedagogische in te binden voor een hardere, repressieve aanpak. De controversie rond zijn 'uithandengeving' situeert zich ook op dit niveau. Paradoxaal is dat pedagogische keuzes die soms met een grote nauwgezetheid en begeleidend sociaal en psychologisch onderzoek gepaard gaan, op een brutale manier van tafel geveegd worden door politieke, media-actoren en de publieke opinie zonder enige kennis ter zake. Ze bewijzen hoe moeilijk het is om de specialisten ter zake (de jeugdrechter, psychologen, jeugdzorgers) rustig hun werk te laten doen in een stormende omgeving. En het gebrek aan kennis door wie roept om een hardere aanpak, leidt dan

2 De open lezersbrief van het personeel waar Mariusz O. verblijft, kaart dit duidelijk aan: <http://let-treouverteaquivetbienalire.skynetblogs.be/>, laatste consultatie: 11.06.07.

3 Zie bijvoorbeeld <http://www.dewael.com/cgi-bin/showframe.pl?cgi-bin/show.pl?persbericht&20060827uitstap>, laatste consultatie: 11.06.07.

als tweede paradox tot het contraproductief effect dat iemand na zijn straf terug vrijkomt, klaargestoomd voor recidive wegens het ontbreken van enig innerlijk en sociaal herstelproces, en dus nog een grotere bedreiging vormt voor de veiligheid.

Ook de ouders als medeslachtoffers voelen zich geschokt door de pedagogische benadering. Zij wachten in de turbulentie van hun op de daders geprojecteerde pijnervaringen en emoties op 'hun herstel', op het herwinnen van hun toekomst en een zekere graad van afronding van een voor hen ondraaglijk pijnlijk verhaal, met het verlangen dat de dader zou voelen wat hij gedaan heeft en dat "dit nooit meer zou gebeuren". Ze lijden onder het gevoel aan de kant gezet te worden in een op de dader gecentreerd gerechtelijk gebeuren, hun uitsluiting in de beslissingen rond de dader: *"Le fait d'être exclu des débats sur une phase pourtant essentielle est frustrant pour les parties civiles"*, zegt L. Kennes, advocaat van de vriendin van Joe.⁴

Een zelfmoordpoging van Mariusz O. op zijn beurt leidde tot veel cynisme in de media. Dit wijst er op dat binnenin deze jonge medeverdachte eveneens een grote oorlog woedt rond dit voor hem levensgroot gebeuren van de moord, zelfs in die mate dat hij slingerd tussen de grenzen van zijn fysiek overleven en zijn betrokkenheid bij een moord waarbij iemand anders het leven verloor.

Zo lijkt er geen enkele partij rond dit gebeuren vrij te zijn van een hevige strijd in zichzelf, en in relatie tot de andere partijen en de bredere samenleving. Binnen de vijf parameters drukt dit zich uit in de breuklijn tussen bescherming, opvoeding, begeleiding enerzijds en de roep om repressie en veiligheid anderzijds. Zo lijkt een brug tussen 'veiligheid' en 'opvoeding' bijna onmogelijk.

Een uitdaging ligt dan in het bruggen slaan tussen dit veiligheidsthema en het pedagogische doel. Hier schuift zich de notie van 'herstel' naar voor als een mogelijke sleutel. Centraal wordt dan in dit spel der tegenstellingen de vraag in welke mate aan een herstel gewerkt kan worden, dat van die orde is dat het een antwoord biedt op de noden van de slachtoffers, de bredere samenleving en de dader, zodat allen deze bijzonder pijnlijke geschiedenis achter zich kunnen laten. Herstel krijgt hier dus een veelvoudige invulling, en betekent dan dat geen processen van 'verrotting' (Neys, 1996) ontstaan die de toekomst verder verzieken, dat een blijvende "gijzeling" van de slachtoffers door dit gebeuren opgeheven of gereduceerd kan worden, dat de dader zijn problematische identificatie met zijn delinquent verleden kan achterlaten, en dat een zich rond verharding en vergelding samentrekkende samenleving terug ontspanning kan vinden.

Op kleinere schaal en een minder media-betrokken manier, voltrekken zich dezelfde processen en noden binnen de zovele dagelijkse dossiers van de jeugdrechtbanken.

Voor enkele reflecties in dit verband ga ik in deze bijdrage eerst in op wat een dergelijk fundamenteel herstel kan betekenen. Centraal hierbij staat het persoonlijke levenstraject dat dan een 'hersteltraject' wordt dat doordringt tot de diepere, existentiële lagen van de mens. In een tweede stap bekijk ik wat dit betekent voor de jeugdzorg die hiervoor op een flexibele, gedifferentieerde, dynamische manier een ondersteunend kader zou moeten kunnen bieden. Postmoderne organisatiestructuren, die intussen meer en meer een sociologische realiteit worden in uiteenlopende maatschappelijke domeinen, bieden hierbij nieuwe en onverwachte kansen. Slotvraag, die ik hierbij behandel is in welke mate het nieuwe wetgevend kader dit mogelijk maakt.

4 <http://www.dhnet.be/infos/faits-divers/article/172840/decision-le-4-juin-pour-mariusz-o.html>, laatste consultatie: 11.06.07.

2. HERSTEL

Het voorbeeld van de moord op Joe Van Holsbeeck wijst op een grote turbulentie bij alle betrokkenen. De veel langere reeks minder mediagenieke dossiers bergen op minder spectaculaire wijze telkens turbulente verhalen van mensen, ouders, kinderen, hun familie, vrienden- en kennissenkring, ... met diepe pijnervaringen, gekwetst door een opeenstapeling van relationele onmacht, verwaarlozing, mishandeling, agressie, geweld, criminele feiten. Even zovele antwoorden worden gezocht binnen een door overbelasting⁵ dichtslibbende jeugdzorg. Even zoveel verlangen bij de betrokkenen is er naar de afronding van deze pijnlijke levensgeschiedenissen, individuele levensverhalen in intense verwevenheid met een bredere samenlevingscontext op micro-, meso- en macroniveau. Doel is dan een pijnlijke levensperiode af te sluiten, het verleden te verwerken, en een toekomst tegemoet te kunnen gaan, die zoveel mogelijk niet meer geconditioneerd of gestuurd wordt door het verleden. Trauma's dienen verwerkt en er dient geoefend te worden in een nieuwe levenshouding, materiële zelfredzaamheid, emotionele, relationele en sociale vaardigheden, psychische integratie en nieuwe kansen bij de dader en slachtoffer en zoveel betrokkenen op de tweede en derde rij.

Dit alles begint met een herstel van wat er zich in het verleden afspeelde. Herstellen⁶ krijgt hier een brede duiding. We maken onderscheid tussen 'herstel rond het delinquent gebeuren' en 'fundamenteel herstel' (Deklerck, 2005).

We kunnen 'herstel' rond de feiten of het 'primaire' herstel als volgt definiëren: "Herstel is een meerlagig begrip dat inhoudt dat iedere schade tengevolge van een delict in die mate ongedaan gemaakt wordt dat de betrokkenen een zelfde kwalitatief leven moeten kunnen leiden als voor de feiten. De schade of het leed als gevolg van de feiten kan als meerlagig beschouwd worden waarbij de materieel-fysieke, psychisch-emotionele en ethisch-existentiële component in meerdere of mindere mate vertegenwoordigd kunnen zijn. Deze schade kan terug te vinden zijn in het persoonlijk functioneren van het slachtoffer, van de dader én in het functioneren van (hen in) hun omgeving in afnemende betrokkenheid. Ze drukt zich uit in een ingekrompen vrijheid. Het herstel drukt zich uit in een toenemende materiële, psychische en existentiële vrijheid die als gevolg van het delict door de betrokken partijen in verschillende mate teruggedrongen kan zijn." (Deklerck, 2005/4: 241-242). Belangrijk hierbij is te vermelden dat gedane feiten geen keer hebben. Schade herstellen alsof er niets gebeurd zou zijn, is niet mogelijk.

5 De jeugdhulp in Vlaanderen kampt met een plaatstekort in MOF- (en POS)-situaties. Dit staat in contrast met een relatief stabiel cijfer van de (geregistreerde) jeugdcriminaliteit. Dit wijst er op dat - zoals dit overigens steeds het geval is - ook andere mechanismen leiden tot een verhoogde instroom, zoals bijvoorbeeld de dalende tolerantie t.a.v. 'overlast' van jongeren, die leiden tot een institutionele criminalisering voor zaken waarvan dit voorheen niet het geval was. Criminaliseringsprocessen gebeuren trouwens ook om heel andere redenen dan als ethische reactie op problematisch gedrag (bijvoorbeeld het veiligheidsdiscours). In ons doctoraatsproefschrift maakten we in dit verband onderscheid tussen 'delinquentie' als iedere vorm van onethisch handelen, en 'criminaliteit' als "*gestandaardiseerd eindproduct van formele productiemechanismen*", de resultante van institutionele criminaliseringsprocessen, wat hier een klein deel van vormt en er niet helemaal mee samen valt (zie Deklerck & Depuydt, 2005/3:3-4, 52-56).

6 Nils Christie (2001) wijst op de etymologische oorsprong van 'restorative justice': "Restore is an Old-Norse term. It means, literally, to rise up once more those wooden stocks - staur - that have fallen down, or more poetically, to rebuild the house". Zie ook het Nederlandse woord 'herstellen'. Ria Bastiaansen (2002) spreekt over 'Her-stellen' als kiezen voor een andere opstelling, opnieuw positioneren. "In het woord 'stellen' vinden we iets terug van 'staan'. Voor jezelf gaan staan. Gefixeerde posities kunnen verschuiven". Hierbij verwijst ze naar de verschuiving tussen "vulnerability" en "empowerment".

Levensgebeurtenissen schrijven zich onuitwisbaar in in onze permanent evoluerende persoonlijkheid in (zie verder). Het komt er dan op neer verlies- en pijnervaringen om te buigen dat ze ons niet langer materieel, emotioneel en existentieel binden, zich terug op te richten uit en met de scherven van het verleden, zich innerlijk te herstellen (Deklerck, 2005/4: 190-191).

Een proces van herstel betekent dan lang genoeg stilstaan bij het delinquent gebeuren, en de hiermee gepaard gaande emoties (retrospectief element) tot deze doorheen dit proces 'gecomposteerd' worden. Dit 'composteringsproces' (Deklerck & Depuydt, 2004) is van groot belang. Het vormt brandstof en voedsel voor het werken aan een nieuwe toekomst (prospectief element). Dit 'primaire' herstel concentreert zich rond alles wat direct met het delict te maken heeft.

Er kan verder ook gewerkt worden aan een herstel dat in relatie tot de delinquente feiten zelf een secundaire plek krijgt. Het gaat dan om contextuele factoren. Dit beschreven we eerder als 'fundamenteel herstel'. Verder gaand op bovenstaande definitie, klinkt dit als volgt: "fundamenteel herstel betekent bovendien dat mogelijke factoren die aanleiding gaven tot het delict, zoals bijvoorbeeld slachtofferervaringen bij de dader, agressieprovoocerende houdingen bij het slachtoffer of criminogenetische factoren in de omgeving ook in rekening gebracht worden, en bijdragen tot een dieper, existentieel herstel dat het zich opnieuw en ten volle verbinden met zijn levensstroom betekent." (Deklerck, 2005/4: 241-242).

In deze benadering slaat, als eerste element, herstel zowel op de dader, het slachtoffer én/in hun bredere samenlevingskringen. Hoe breed de implicatie is van betrokkenen uit de omringende context hangt af van de emotionele en existentiële intensiteit van het gebeuren. Soms slaat dit, zoals in de bovenstaande casus of bijvoorbeeld de zaak Dutroux, op de hele samenleving. Soms gaat het zelfs over generaties, bijvoorbeeld bij de verwerking van oorlogstrauma's (Huysse, 2007).

Een tweede element in deze benadering is dat herstel een fundamenteel gegeven is dat niet verbonden wordt aan één specifieke methode zoals bijvoorbeeld bemiddeling, en waarbij dus een grote diversiteit aan individuele, relationele en groepsmethodieken kunnen ingeschakeld worden, zoals bijvoorbeeld het geschreven project, bemiddeling, hergo, gemeenschapsdienst, leerproject, ouderstage, slachtofferzorg, therapie, psychiatrische hulpverlening, enzovoort, alsook vormen van informeel herstel in vriendschaps- en familieverbanden. Het soort methodiek is dan ondergeschikt aan het doel, met name dit fundamenteel herstel, dat hiervan finaliteit uitmaakt. Uit het arsenaal aan methodieken kan dan geput worden om te werken aan slachtofferervaringen en aan een door de pijn uit het verleden zich toegeëigend destructief recht (Boszormenyi-Nagy, 1984; 1987) dat zich bijvoorbeeld kan uiten in heterodestructief, maar ook in zelf-destructief gedrag.

Dader- en slachtofferschap worden, als derde element in deze benadering van 'fundamenteel herstel', met elkaar verbonden en verweven als keerzijden van eenzelfde medaille. Ze gaan gepaard met een vrijheidsverlies op materieel, emotioneel-psychisch en/of existentieel niveau van iemands levensloop of 'levensstroom'. Wat dit betekent leggen we hieronder uit.

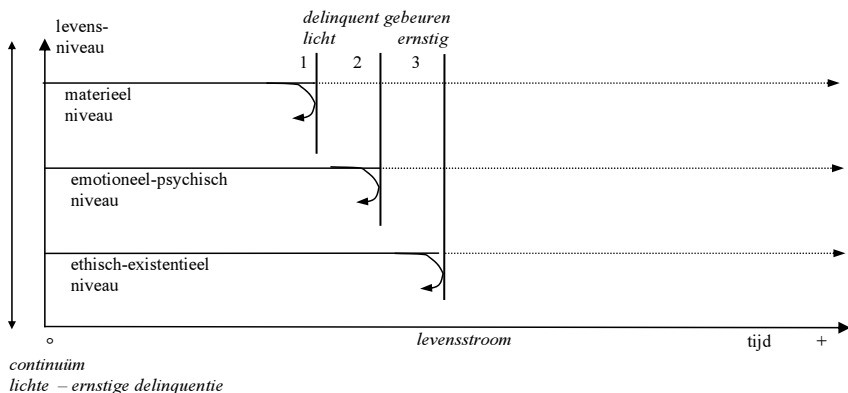
3. DE LEVENSTROOM

Het menselijk leven is geen statisch gegeven, maar een dynamisch gebeuren, een levenscyclus die zich in een opeenvolging van ontwikkelingsfasen, persoonlijke groei voltrekt tussen geboren worden en sterven. Mensen bouwen dag na dag hun levenstra-

ject verder uit in een complexe relationele en contextuele verwevenheid. Ons leven is een dynamisch proces van permanente verandering. De filosoof Arne Naess spreekt in dit verband over het 'self' als 'flow': "It is never the same. It seems more like a flow than anything solid" (Naess, 2002: 23). Ieder van ons 'is' zijn eigen levensstroom die zich een weg zoekt in de bedding van het leven. Dag na dag stroomt ons leven verder, en bouwen we ons bestaan verder uit doorheen een onophoudelijke reeks kleinere en grotere, positieve en negatieve ervaringen. Deze levensstroom heeft meerdere lagen: van oppervlakkig materieel tot diep existentieel. We onderscheiden er drie. Onder de laag van de dagelijkse materiële zaken en de emotioneel-psychische laag, ligt een derde, diepe existentieel-ethische laag in deze stroom (Deklerck, 2005). De drie onderscheiden lagen of niveaus vormen een continuüm van in elkaar overvloeiende maar van elkaar onderscheidbare zijnskwaliteiten van de steeds in beweging zijnde menselijke identiteit. Inbreuken kunnen van oppervlakkig tot diep doordringen. Het materiële niveau staat voor hoe feiten zich demonstreren in de concrete zichtbare tastbare fysiek waarneembare werkelijkheid. Inbreuken kunnen zich enkel op dit niveau afspelen, en geen ingrijpende emotionele betekenis hebben. We worden dan niet gedwongen om emotioneel een plek te geven aan wat er aan ons gebeurt, omdat het ons niet of nauwelijks raakt. De emotionele laag in de levensstroom begeleidt als permanente onderstroom ons dagelijks handelen zoals het zich materieel manifesteert. Dit betekent dat 'emoties' geen randverschijnsel zijn, maar van permanente betekenis in ons bestaan. Ze hebben ook een 'bemiddelende' rol tussen de materiële en existentieel-ethische laag. Ze geven uitdrukking aan ons (al dan niet bewust on)welbevinden, ons zelfbeeld en de grenzen en kansen van onze identiteit. De onderste existentiële laag staat voor onze wezenskern, de diepere zijnsaspecten van onze existentie.⁷ Ze is in het alledaagse van ons bestaan niet steeds toegankelijk. Ze situeert zich in de schemerzone van ons actieve bewustzijn, en vloeit over in de onbewuste kwaliteit van ons zelf. Geraakt worden in een diepere laag is steeds van betekenis voor de hogere lagen, terwijl er heel wat variaties bestaan in de manier waar dit zichtbaar wordt. Tussen de lagen is er een doorstroming met niet lineair karakter (Deklerck, 2005/3: 18-21). Soms ontstaan er ongelijke ontwikkelingen waarbij iemand die het ogenschijnlijk materieel en emotioneel goed heeft, plots geconfronteerd kan worden met diep sluimerend existentieel onwelbevinden en lijden, en er bijvoorbeeld plots mentaal onder door gaat (Jung, 1971: 21; 1973). Wie een gezond leven heeft, zowel op psychisch als fysiek vlak, staat ten volle in zijn stroom, kan zijn leven volop laten stromen. Schematisch:

7 Geraakt zijn op dit niveau geeft toegang tot een zelfsturende existentiële ervaringsethiek van "verbondenheid". (Zie Depuydt, 1991; Deklerck & Depuydt, 2005/3: 101-106).

1. licht:

- . levensstroom geblokkeerd op materieel niveau;
- . andere niveaus lopen verder: geen emotionele of existentiële stilstand.

2. ernstig:

- . levensstroom geblokkeerd op materieel-emotioneel niveau;
- . existentieel niveau loopt verder.

3. zeer ernstig:

- . levensstroom totaal geblokkeerd op de drie niveaus:
- . emotionele en existentiële stagnatie;
- . totale chaos en ontreddeing.

Grote negatieve en positieve gebeurtenissen betekenen een breuk in deze tijdsstroom van het leven. Soms worden ze omschreven als 'mijlpaal' in iemands persoonlijk leven of in een bredere samenleving. Ze verdelen de tijd in een 'voor' en een 'na'. Het kan gaan om een huwelijk, mei '68, grote overstromingen of aardbevingen, een geboorte, het overlijden van een dierbare, een confrontatie met een ernstige ziekte, een plaatsing in een instelling, conflict of slachtoffer worden van een delict, een scheiding, een diploma, een verjaardag, een verhuis, een zwaar ongeval, 11 september 2001, enzovoort. Soms leiden ze daadwerkelijk tot materiële veranderingen, soms is er nauwelijks iets zichtbaar, maar is het ingrijpen in het psychisch beleven van fundamentele betekenis.

Dit ingrijpen in de persoonlijke levenssfeer kan zich situeren op de verschillende lagen of niveaus van deze levensstroom: het materieel-financieel, het psychisch-emotioneel en het ethisch-existentieel niveau. Deze niveaus zijn aanwezig bij de directe betrokkenen, de dader, het slachtoffer, de partner en kinderen, maar ook in hun ruimere omgeving in afnemende vorm van intensiteit. Of iets diep of oppervlakkig ingrijpt in iemands leven is uiteraard een complex gegeven en hangt niet alleen af van het gebeuren zelf. Het hangt ook af van iemands persoonlijke kwaliteiten om ernstige zaken een zin of plaats te geven, te integreren, en van de draagkracht van zijn sociale weefsel.

Bij ernstige gebeurtenissen gaat het telkens om een existentiële confrontatie, om het verlies aan vroegere zekerheden en houvasten, om de vraag naar existentiële verankerung in de dynamische stroom van het leven. Dit kan zeer complexe vormen aannemen. Met de direct betrokkenen kunnen vele anderen emotioneel en existentieel betrokken zijn, zelfs over generaties (Boszormenyi-Nagy, 1984). Het gevolg is dat de levensstroom op één of meerdere niveaus geblokkeerd wordt. In het schema hierboven zijn dit de verticale lijnen, blokkades, die afhankelijk van het gebeuren ernstig tot diep ingrijpend kunnen zijn. Soms gaat het om een kleine, materiële verlieservaring, soms is het een emotionele schok, soms is het zo levensingrijpend dat niets nog overeind blijft.

Wat zich psychisch voltrekt, kennen we met een beeld uit vakantie-ervaringen: het bouwen van een dam in een riviervallei in de bergen, leidt tot kleine en grote kolken. Het stuwende water blijft hangen en draaien, en zoekt in barsten en spleten zijn uitweg. Hetzelfde gebeurt in onze beleving bij psychisch lijden. Cirkelgedachten en emoties

stuwen in onze geblokkeerde levensstroom en zoeken naar oneigenlijke uitwegen voor het leven dat verder wil (de 'barsten in de blokkade van het riviertje'). De traumatische ervaring leidt dan tot het blijven cirkelen rond het gebeuren (de gebogen pijlen in het schema). Het lijkt alsof de tijd stil blijft staan (Claes & Foqué, 2001). Slachtoffers van ernstige conflicten of delicten bouwen als gevolg van hun traumatische ervaringen niet langer verder aan de toekomst, aan hun eigen (levens)verhaal. Hun levensstroom wordt in mindere of meerdere mate 'geblokkeerd'. De dagen, weken, maanden en zelfs jaren na het delict worden gevuld met de feiten, die hun leven soms volledig conditioneren. De angst voor anderen, alleen thuis te zijn, 's avonds nog buiten te komen, naar televisie te kijken, voor lawaai, voor allerlei vormen van lichte agressie, gevoelens van permanente overbelasting, integriteitsstoornissen, posttraumatische stress, ... determineren het doen en laten.

Tezelfdertijd blijft het gebeuren cirkelen in de gedachten en in de beleving, waaruit het onmogelijk lijkt nog te kunnen ontsnappen. De permanente gevoelsstroom die het leven begeleidt, wordt geblokkeerd, en kolkende gevoelens blijven tegen de feiten aanbotsen. Dit inwendig malen vertaalt zich in het steeds terug komen op hetzelfde gebeuren, het steeds willen vertellen van hetzelfde verhaal, ... Men vertoeft a.h.w. in een 'eeuwig hier en nu', dat zich loshaakt van de actualiteit. Dit 'hier en nu' werkt als een gesloten systeem, een mentale 'gevangenis', die geen openheid meer biedt naar de buitenwereld, en waarin het verleden niet langer psychisch geïntegreerd wordt als 'voedsel' of kans voor de toekomst. De menselijke vrijheid om verder keuzes te maken en zijn toekomst uit te bouwen, zijn eigen levensprojecten te ontwikkelen, wordt sterk beknot door het onvermogen om uit dit eigen cirkeldenken te kunnen ontsnappen. Dergelijke psychische trauma's kunnen leiden tot psychische fragmentatie of dissociatie, tot dysfuncties die een normale deelname aan het leven niet langer mogelijk maken (Hutsebaut, 2003). Het betekent een stukje psychisch 'sterven'. De persoonlijke vrijheid die het mogelijk maakt zich te 'herstellen', zich vanuit het verleden en heden te richten op nieuwe initiatieven en zijn eigen zelfontplooiing, wordt hierdoor gereduceerd.

Onverwerkte ervaringen sturen dan het leven op bewust en onbewust niveau. Wat niet verteerd, 'gecomposteerd', geïntegreerd geraakt, wordt dan meegedragen en bepaalt bewust of onbewust mee iemands verdere levensloop, ook al functioneert iemand ogenschijnlijk terug normaal. Dit kan leiden tot 'kettingen' van angst en agressie, van 'slachtoffer'- en 'daderschap' in de breedte: anderen uit de omgeving worden erbij betrokken (Patfoort, 1995). Maar ook in de tijd zijn kettingen mogelijk: wat in het verleden gebeurde, bepaalt de kansen en beperkingen voor de toekomst. Dader- en slachtofferschap worden op die manier keerzijden van een zelfde medaille, symptoomkwaliteiten van een vrijheidsverlies in iemands levensstroom. Daden van agressie, van (auto-)destructie kunnen zo geduid worden als een oneigenlijk antwoord vanuit 'onverteerde' ervaringen, als een pijnlijke daad van het onvermogen zoeken naar 'ultieme zingeving'.

4. HERSTEL EN DE COMPLEXITEIT VAN DE VERANTWOORDELIJKHEID

Herstel krijgt hierboven een fundamentele betekenis. Door de creatie van een (ver)nieuw(de) vrijheid op materieel, emotioneel-psychisch en ethisch-existentieel niveau kunnen tot destructie leidende pijnervaringen bij de verschillende betrokkenen van een delinquent gebeuren achter gelaten worden. Herstel krijgt hier een meerlagige, ook existentiële betekenis (Deklerck, 2005).

Het levenstraject van de dader, het slachtoffer en andere betrokkenen, komt hierbij centraal staan. Het wordt hierbij niet als een geïsoleerd, individueel gegeven opgevat, maar gezien in de complexiteit van de menselijke interacties. De mens staat niet op zich, maar is een knooppunt van relaties (Wielemans, 1994), verweven met familie, vrienden en kennissen, informele netwerken, en formele intervenanten.

Door deze contextualisering worden de partijen niet langer opgesloten in hun pijnlijke dader- of slachtofferervaringen. Herstel begint als de dader niet langer 'gevangen' wordt als alleen-verantwoordelijk voor zijn daden, maar als zowel het delict als de persoon van de dader gecontextualiseerd worden in het breder samenlevingsgebeuren. Op die manier wordt de absolute van de individuele verantwoordelijkheid herleid tot een gewogen verantwoordelijkheid,⁸ waarin ook iemands slachtofferervaringen en de verantwoordelijkheid van de bredere samenleving doorklinken. Verantwoordelijkheid en schuld worden als beginsel gedeeld en mee opgenomen als basis voor een justitieel ingrijpen waarin dieper herstel centraal komt te staan, met een (variatie aan) methodische interventie(s) als keuze, zoals bijvoorbeeld een plaatsing, leerstraf, berisping, hergo of bemiddeling. Het begrip van 'gewogen verantwoordelijkheid' biedt de kans te vertrekken van de dader als persoon als deel van een ruimere context, als iemand die vanuit zijn levensloop en zijn levens-omstandigheden slachtofferaspecten mee ziet opgenomen en daarvoor ook zorg en bescherming verdient, en tezelfdertijd genomen wordt op zijn contextueel begrepen individuele verantwoordelijkheid (Deklerck & Depuydt, 2004).

De complexiteit van de leedervaring en -creatie wordt zo het vertrekpunt voor het werken aan de toekomst. Herstel is een contextueel gebeuren, waarin het delict niet alléén als oorzaak, maar ook als symptoom gezien wordt van een breder problematisch functioneren van (individuen in) de samenleving. Herstel wordt dan ook een existentieel gebeuren waarin iemand vanuit zijn begrensde en relatieve vrijheid ernstig genomen wordt, en van hieruit de plicht en het recht heeft tot verantwoordelijkheid opnemen. De betrokkenen (als slachtoffer, dader, jongere, oudere) krijgen hierbij zoveel recht op bescherming als nodig én op responsabilisering als ze kunnen dragen binnen hun relatieve existentiële verantwoordelijkheid. De betrokkenen hebben het ethische recht en de plicht te werken aan hun vrijheid, wat altijd doorklinkt in de bredere samenleving. Een dergelijke verantwoordelijkheid houdt een uitnodiging tot op het individu gecentreerd, context-inclusief, meerlagig herstel.⁹

5. FUNDAMENTEEL HERSTEL EN DE JEUGDZORG

Bij een dergelijk herstel staat een existentieel, persoonlijk hersteltraject centraal, in verwevenheid met de bredere relationele context. De middelen, methodieken, organi-

8 Voor een bredere uitwerking van de notie 'gewogen verantwoordelijkheid', zie: Deklerck, J., *Bescherming, rechten, herstel? Ethische verantwoordelijkheid gewikt en gewogen*. Lezing voor de Studiedag: 'Jeugd en herstel: nu in het (r)echt, 3 mei 2007, in een co-organisatie van Linc (KULeuven), Suggestomè en OSBJ. (wordt gepubliceerd).

9 Op diverse plaatsen (bijvoorbeeld Deklerck, 2007b) hebben we gewezen op de dubbele, complementaire reactie t.a.v. delinquent gedrag. We maken hierbij onderscheid tussen het 'recht spreken' (het normatieve van de samenleving, wat thuis hoort in de klassieke justitie) en het 'herstel van de vrijheid' (wat de kern is van ondermeer 'restorative justice'). Ze hebben een complementaire betekenis en kunnen elkaar niet vervangen. De uitnodiging tot fundamenteel herstel houdt meteen een uitnodiging tot het bieden van een antwoord op wat gebeurd is, en m.a.w. tot het opnemen van de verantwoordelijkheid voor zichzelf, het slachtoffer en de ruimere samenleving. Fundamenteel herstel en verantwoordelijkheid vallen dan samen (Deklerck, 2007).

saties, technieken, ... zouden in hun diversiteit op een dynamische wijze hiertoe kunnen bijdragen.

De vraag hierbij stelt zich welke organisatiecultuur hiertoe het meest geschikt is. Vaak loopt het bedrijfsleven qua organisatie-efficiëntie de welzijns- en hulpverleningssector voorop. Zo is een grotere productiviteit en de intrede van het managementsdenken binnen de sociale sector vanuit de 'profit'-sector nu overal doorgedrongen. Het bedrijfsleven wordt momenteel gekenmerkt door een zeer hoge productiviteit, flexibiliteit, eclecticiteit, tijdelijke samenwerkingsverbanden die even snel weer verlaten worden, beweging en verandering op mondiaal vlak. De filosoof Leo Apostel (1997) maakte in zijn boek over postmoderniteit "Hopeloos gelukkig" hiervan een analyse¹⁰. Hij beschrijft deze overgang van de moderne naar de postmoderne tijd in verschillende domeinen van onze samenleving, waaronder de architectuur, letterkunde en muziek, maar ook het postmoderne bedrijfsleven dat zich zeer snel aangepast heeft aan deze nieuwe tijd. Hij gaf ondermeer de multinationale onderneming 'Benetton' als voorbeeld in wat hij omschreef als postmoderne bedrijfsvoering met als sleutelbegrippen '*pluralisme, eclecticisme, flexibiliteit, mobiliteit*', waarmee men makkelijk kan inspelen op particuliere eisen en verlangens (Apostel, 1997: 280).

Deze vier zijn volgens hem sleutelbegrippen van een postmoderne organisatiecultuur, die aansluit op bredere macrosociologische ontwikkelingen in de richting van een postmoderne samenleving. Na een geschiedenis van 150 à 200 jaar komen we terecht in de 'herfst-winter' van de moderniteit (Deklerck, 2005: 95-127; 2006). De dragende, begrenzendende en disciplinerende moderne consensus-samenleving (Foucault, 1975; Huyse, 1987; 1994) kwam via de dissensus- of conflictsamenleving van de jaren zeventig van de vorige eeuw terecht de jaren zeventig in de huidige post- of laatmoderne assensus-samenleving¹¹ terecht, een samenleving waar niet langer 'eenstemmigheid of eensgezindheid' noch dissensus of conflict tussen twee uitgesproken machtsblokken centraal staat, maar die gekenmerkt wordt door een veelheid van naast elkaar bestaande opvattingen en meningen. De actuele samenleving wordt bij uitstek gekenmerkt door individualisering en fragmentering, door zoveel opvattingen en gedachten als er individuen zijn. Hierbij verliezen de bindende structuren van de natiestaten langzaam hun kracht door processen van globalisering en localisering, soms met elkaar verbonden in de term 'glocalisering' (Robertson, 1992; Bauman, 1998). Stevige onveranderlijke, grootschalige, gestandaardiseerde, opgelegde, voor iedereen gelijke oplossingen verschuiven in de richting van tijdelijke, particuliere antwoorden op maat, afgesteld op individuele trajecten. Een desintegrerende samenleving leidt tot de herontdekking van de mens als subject, de mens op het kruispunt van zijn individuele beleving, beslissing en verantwoordelijkheid. Individuele levenstrajecten gaan hierdoor domineren op het zich inschrijven in een logica van een groter maatschappelijk geheel.

Deze fundamentele maatschappelijke ontwikkelingen leiden tot een opeenstapeling van institutionele reorganisaties in uiteenlopende maatschappelijke domeinen, waar-

10 De titel van het boek wijst meteen op de ambigue spanning die er heerst in dit nieuwe tijdsgewricht, die nieuwe vrijheden die dit meebrengt maar ook nieuwe grote sterk geïndividualiseerde verantwoordelijkheden en lasten, wat nieuwe maatschappelijke problemen met zich meebrengt, zoals bijvoorbeeld multolerantie, overlast, "zinloos geweld", enzovoort.

11 De begrippen werden ontleend aan H. Bianchi die ze in verband bracht met het justitieel systeem. Het strafrecht is volgens hem gebaseerd op de consensusgedachte, waarbij een gemeenschappelijke moraal gehanteerd wordt, terwijl in het burgerlijk recht dit gemeenschappelijk kader afwezig is en tegengestelde meningen als conflicten beslecht worden, met recht op een eigen standpunt (assensus). Zie: Bianchi, H. (1980). *Basismodellen in de kriminologie*. Deventer: Van Loghum Slaterus.

bij ook de jeugdzorg niet gespaard blijft. De vier hogere vermelde sleutelbegrippen vormen hierbij steeds meer de basis voor een organisatieontwikkeling in de richting van een postmoderne organisatiecultuur ook buiten het bedrijfsleven waarbij individuele trajecten centraal staan, bijvoorbeeld leertrajecten in het (hoger) onderwijs, hulpverleningstrajecten in de geneeskunde, de gezondheidszorg, sporttrainingen, enzovoort. De individualisering hangt samen met wijzigingen in de sociologische grondstructuur van onze samenleving.

De jeugdzorg, die tot voor enkele decennia vooral bestond uit het plaatsen van jongeren in residentiële settings (Christiaens, 2007), structureerde zich, zij het minder dan de strafuitvoering voor volwassenen, volgens de principes van de moderniteit, waarbij individuen schakels worden in een globale, allesomvattende structuur en waar het individu ondergeschikt wordt aan de functionalistische eisen van het geheel. Vooral de residentiële jeugdzorg, met verder een slechts beperkte variatie aan sanctie-middelen, kende vanuit dit oogpunt gelijkenissen met andere vroegere instituties als internaten, ziekenhuizen, school- en industriële complexen, en de uitbouw van de natiestaten in het algemeen (Foucault, 1975). Zygmunt Bauman (1992: 7) omschrijft het zo: "The universalistic ambitions of the modern state led inevitably to further weakening of the localized mechanisms appeared to central power as so many obstacles on the way to the kind of society it projected, given its tendency to uniform administrative principles".

Veel van deze instituties worden momenteel getransformeerd. Individualiteit en particularisme en niet de totaliteit, diversiteit en verschil bepalen hierbij de koers¹² volgens de aangehaalde sleutelbegrippen van pluralisme, eclecticisme, flexibiliteit, mobiliteit als sociologische gegevenheid. Het zijn begrippen die, zij het niet expliciet, ook van fundamentele betekenis zijn bij het nadenken over individuele hersteltrajecten. Veel meer dan bij de klassieke bestraffing, gaat het bij (fundamenteel) herstel om deze particuliere noden, eisen en verlangens. Abstracte principes en procedures worden hier niet opgelegd op gestandaardiseerde wijze, maar er is ruimte voor de particulariteit, gebonden aan zeer individuele verhalen. Het gaat m.a.w. om een particulariserende aanpak op maat binnen een rechtskader dat hiervoor zoveel mogelijk ruimte en stimulansen biedt.

Ze vormen het voorwerp van overleg en participatie van alle betrokken partijen, jeugdzorgers, daders, slachtoffers. Flexibiliteit is kenmerkend voor het zoeken naar afspraken en oplossingen die iedereen het best mogelijk dienen. Herstel kan op veel wijzen gebeuren, en de jeugdzorg kan hier op dan een zeer soepele wijze mee omspringen, samenhangend met iemands existentiële (ontwikkelings)noden en kansen. De vrijheidsruimte die hierdoor ontstaat heeft een functionele betekenis in functie van particulier herstel en het zo goed mogelijk inspelen op de behoeftes van slachtoffer en dader. Ze heeft bovendien ook een inhoudelijke betekenis, in de zin dat de vrijheidsgraad die men nastreeft als 'finaliteit', meteen ook het fundament wordt van het 'proces' van herstellend werken.¹³

12 Zie ook: JANSSENS, M. & STEYAERT, C. (2001). *Meerstemmigheid: organiseren met verschil* (pp. 89-94). Leuven: Universitaire Pers Leuven. De vraag die ze hierbij stellen is hoe 'organiseren zodat het verschil niet verdwijnt, maar net 'gemaakt' wordt. Deze vraag is belangrijk, toegepast op de organisatorische kader voor een individueel hersteltraject dat oog heeft voor 'individuele processen' (o.a.: Jung, C.G. (1973). *Dialectique du moi et de l'inconscient*. Paris: Gallimard).

13 'Proces' en 'product' hebben een ingewikkelde verhouding tot elkaar. Paradoxaal hierbij is dat de kwaliteit van het proces van directe betekenis is voor het product dat men wil bekomen. Zie Deklerck, 2005/4: 172-174.

Hierboven gaven we een invulling van dit fundamenteel herstel, waarbij primair en secundair herstel geïntegreerd worden. Het primaire herstel structureert zich rond een direct antwoord op de feiten, en de rechtstreekse schade die hieruit voortvloeit. Traumata en letsels die de persoonlijke levenskwaliteit beïnvloeden en die in verband kunnen gebracht worden met de feiten, hetzij als gevolg (voor het slachtoffer op de eerste plaats), hetzij als oorzaak (voor de dader op de eerste plaats) kunnen in rekening gebracht worden voor secundair herstel. Dit herstel kan 'fundamenteel' worden in de mate dat de verschillende niveaus van herstel op intra- en interpersoonlijk niveau opgenomen worden. Dit primair herstel, zeker hoe herstelbemiddeling en hergo momenteel uitgebouwd worden, structureert zich reeds volgens de door Leo Apostel benoemde sleutelprincipes van de postmoderniteit. Het secundair herstel, en vooral dan de opsluiting en de residentiële jeugdzorg, vertoont in veel mindere mate deze elementen en het hieraan onderliggende mens- en wereldbeeld. Binnen de herstelgedachte zijn delict en herstel gebonden aan particuliere, individuele trajecten, die niet geregeld kunnen worden door een zuiver gestandaardiseerde benadering. De huidige instellingsstructuren staan nog ver van het denken rond een flexibel geïntegreerd herstel aansluitend bij de individuele verhalen van dader en slachtoffer. Individuen schrijven zich nu in in de logica van de institutie waarin ze opgenomen worden, en dit des te meer naarmate ze in een gemeenschapsinstelling met een gesloten regime terecht komen, waardoor de 'vrije' informele ruimte nog meer tussen de plooiën valt van strakke patronen, ritmes en structuren. In functie van het herstel zou het omgekeerde moeten gebeuren. We zien trouwens in de praktijk reeds allerlei aanzetten, waarbij op een veel flexibelere manier dan voorheen gewerkt wordt met jongeren intra- en extra muros, zoals bijvoorbeeld vormen van contextbegeleiding, cano-projecten, het betrekken van de ouders, de variatie aan tussenvormen van verblijf tussen volledig residentieel en de thuisomgeving.

Voor een benadering vanuit herstel moet de ingezette koersverandering, die reeds beperkt aanwezig is in de nieuwe jeugdwet, verder geradicaliseerd worden. De huidige jeugdzorg staat hierbij trouwens onder druk omwille van de slechts zeer moeizaam behaalde resultaten inzake resocialisatie van jongeren in moeilijkheden en/of moeilijke jongeren.

De jeugdzorg zou in functie van herstel zo optimaal mogelijk individuele trajecten moeten kunnen realiseren, hersteltrajecten waarbij de diepere, existentiële laag noodzakelijkerwijs mee opgenomen wordt. Dit kan door op een flexibele, dynamische manier een pluraliteit van de door de wet aangeboden initiatieven te benutten, die eclectisch ingezet worden als antwoord op particuliere noden rond herstel.

In een samenleving waar individualisering, verandering, onstabiliteit, transformatie centraal staan, is het een uitdaging voor de jeugdzorg haar organisatorische grondstructuren aan te passen, zodat ze - zoals het gewone bedrijfsleven - op een aan de nieuwe sociale realiteit aangepaste manier kan reageren. De traditionele institutionele kaders kunnen steeds minder functioneren in een context van maatschappelijke desintegratie en transformatie. Grote instituties kunnen niet meer renderen in een zeer snel veranderende, gefragmenteerde samenleving, waar niet langer eenheid en gelijkvormigheid maar diversiteit en verschil de koers bepalen. Net deze ontwikkelingen bieden een nieuw perspectief als het om dieper, aan het subject gebonden existentieel herstel gaat.

6. DE NIEUWE JEUGDWET: SLUIMERENDE KANSEN?

Door de notie van 'existentieel' of 'fundamenteel herstel' krijgen de vijf parameters, bij de aanvang van dit artikel aangehaald, een andere verhouding tot elkaar. In een dergelijke benadering worden participatieve rechten voor dader én slachtoffer de uitgangsbasis in een dynamisch evenwicht tussen bescherming waar het niet anders kan, en een gewogen, relatieve verantwoordelijkheid als kans, met herstel als finaliteit. Veiligheid, de bescherming van de samenleving worden als normatief gegeven geïntegreerd in de finaliteit van diep herstel, waarbij de kans op recidive 'ontmijnd' wordt in de mate dat iemand door zijn individueel, gecontextualiseerd herstel zijn vrijheid kan herwinnen, en in steeds mindere mate gedetermineerd wordt door de pijn van het verleden.

Om dit te realiseren hebben we nood aan een jeugdzorg, die een pluraliteit van middelen, en methodieken op een dynamische, flexibele, en volgens individuele noden eclectische manier kan inzetten. Al dan niet tijdelijke opsluiting, het werken met ouders, de relatie tussen dader en slachtoffers dienen zich dan aan als werkpunten, waaraan zo lang gewerkt kan worden als mogelijk en nodig.

De nieuwe wet betekent op dit vlak een vooruitgang t.a.v. de wet van 1965. Een eerste element is de definitieve intrede van de herstelgedachte, die het uitgangspunt van 'bescherming' meer naar de achtergrond kan brengen en op een andere manier kan inkleuren. Hier zijn dus kansen tot verdere ontwikkeling.

Hetzelfde geldt voor het zich verder uitbreidende arsenaal aan maatregelen en methodieken van aanpak. Dit geeft kansen tot een verdere differentiatie, waarbij op een meer adequate manier ingespeeld kan worden op individuele noden in functie van iemands individueel hersteltraject.

Een verder element is de toenemende aandacht voor de contextuele aspecten van het herstel, en iemands levensloop in het algemeen. Dit kan aanwezig zijn als een eerste aanzet in de ouderstage, de aandacht voor het slachtoffer en de dienst aan de gemeenschap.

De benadering van een fundamenteel herstel met existentiële wortels vraagt om maatregelen en methodieken die de diepere lagen van iemands leven aan bod laten komen. Dit kan zeker gelden voor herstelbemiddeling, hergo, en ook bijvoorbeeld bij het geschreven project.

De wet geeft dus, zonder dat dit een expliciete, bewuste keuze is, een aanzet en kans tot de sociologisch bepaalde en psychologische voorwaarden tot diep herstel. Er zijn dus in de nieuwe wet een behoorlijk aantal ingrediënten aanwezig, die hiertoe kansen inhouden.

Wat hierbij echter in een volgende fase nodig is, naast de verdere realisatie van structurele, financiële, organisatorische en procedurele voorwaarden en middelen enerzijds en een verregaande sensibilisering van de uiteenlopende werkers in het jeugdcriminologische en het juridische veld anderzijds, is een dubbele radicalisering (in de betekenis van 'naar de wortels gaan'). Enerzijds gaat het om een verdere bewustwording, en hiermee gepaard gaande oefening en training rond wat de meerlagigheid van dader-, slachtofferschap en herstel betekent, en hiermee een verdere, veel fundamenteelere invulling van de herstelgedachte, waarbij bijvoorbeeld materieel herstel een belangrijke maar beperkte insteek vormt. Verder gaat het om de uitdaging de jeugdzorg, de rechtsprocedures, ... verder om te bouwen in de richting van een postmoderne organisatiestructuur, waarbij flexibiliteit, mobiliteit, pluraliteit en eclectisme afhankelijk van iemands noden binnen zijn persoonlijk hersteltraject ingezet kunnen worden, en waarbij materiële, emotioneel-psyshische en existentiële procesbegeleiding centraal staan.

De middelen die de jeugdzorg ter beschikking staan kunnen hier dan op een dynamische manier ter beschikking gesteld worden.

Momenteel leidt de jeugdzorg aan een gebrek van collectieve grondoriëntatie¹⁴, waardoor een veelheid van antwoorden geformuleerd worden veelal afhankelijk van de individuele opvattingen van de professioneel betrokkenen. Middelen worden vanuit het perspectief van 'existentieel herstel' soms weinig efficiënt en zelfs chaotisch ingezet. En kansen tot dieper herstel hangen dan af van toevalligheden zoals de gevoeligheid van een individuele begeleider op dit vlak. In alle menselijke verscheidenheid zou alvast een grotere bewustwording en gevoeligheid hier van betekenis kunnen zijn. Verder zou verdere fundamentele oriëntatie en radicaliserende invulling van dit wettelijke kader een antwoord kunnen realiseren op jeugd delinquentie en slachtofferschap, waar zowel het existentieel en emotioneel welbevinden van de betrokkenen én de veiligheid van de samenleving wel bij varen.

BIBLIOGRAFIE

AERTSEN, I. (2001). *Slachtoffer-daderbemiddeling: een onderzoek naar de ontwikkeling van een herstelgerichte strafrechtsbedeling*. Diss. Doct. in de Criminologische Wetenschappen, Leuven. KULeuven: Faculteit Rechtsgeleerdheid, Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie.

APOSTEL, L., WALRY, J. & KEUNEN, B. (1997). *Hopeloos gelukkig. Leven in een postmoderne tijd*. Amsterdam: Meulenhoff.

BASTIAENSEN, R. (2002). De dader-slachtoffertegenstelling in vraag gesteld. *Metanoia*, 2, 115-119.

BAUMAN, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences - Zygmunt Bauman*. New York: Columbia University Press.

BAUMAN, Z. (1992). *Intimations of postmodernity*. London/New York, Routledge.

BECK, U. (1992). *Risk Society, Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.

BEYENS, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk: een penologisch onderzoek naar straftoemeting*. Brussel: VUB.

BIANCHI, H. (1980). *Basismodellen in de criminologie*. Deventer: Van Loghum Slaterus.

BOSZORMENYI-NAGY, I. & SPARK, G. M. (1984). *Invisible loyalties: reciprocity in intergenerational family therapy*. New York: Brunner-Mazel.

BOSZORMENYI-NAGY, I. (1987). *Foundations of contextual therapy*. New York: Brunner-Mazel.

CAMMAER, H. & VERHELLEN, E. (eds.) (1990). *Onmondig en onvolwassen: de jonge mens in de eeuw van het kind*. Leuven: Acco.

CATTEBEKE, H. (2007). De gemiste kansen in de nieuwe jeugdwet. *Knack*, 11/04/2007, 24-27.

CHRISTIAENS, J., DUMORTIER, E., NUUYTIENS, A. & VAN DIJK, C. (2007). De figuur van de jeugddelinquent, In J. CHRISTIAENS, E. ENHUS, A. NUUYTIENS, S. SNACKEN, & P. VAN CALSTER (red.), *Criminologie: tussen kritiek en realisme. Liber Amica/orum Christian Eliaerts* (pp. 59-78). Brussel: VUB Press.

¹⁴ In 1984 schreef ik in een denkoefening rond de vernieuwing van de strafrechtsinstitutie: "ik heb met wat volgt enkel de bedoeling een mogelijke richting te duiden voor een vernieuwde discussie rond een rechtvaardige strafrechtspleging". Het komt er op neer dat er een gezamenlijk dialogaal, reflexief proces op gang gezet wordt, waarvoor ik enkele sleutels wil aanreiken (zie ook Nouwen, 2007: 81-88). Dit is dan ook de betekenis van dit artikel.

- CHRISTIE, N. (2001). Answers to atrocities. Restorative justice as an answer to extreme situations. In E. FAITAH, & S. PARMENTIER (eds), *Victim policies and criminal justice on the road to restorative justice. Essays in honour of Tony Peters* (pp. 379-392). Leuven, Universitaire pers.
- CLAES, E. & FOUQUÉ, R. (2001). Herstel van autonomie. In L. Dupont & F. Hutsebaut (eds.), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden: Liber amicorum Tony Peters* (pp. 143-162). Leuven: Universitaire pers.
- DEKLERCK, J. & DEPUYDT, A. (2004). Straf, herstel en verbondenheid. Van individualiserende naar personerende verantwoordelijkheid. In B. Vanstokkom (ed.), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden* (pp. 211-228). Den Haag: BJU.
- DEKLERCK, J. & DEPUYDT, A. (2005). 'Re-ligare' als antwoord op 'de-linquentie'. Aanzet tot een ethische, contextuele en ecologische criminologie. Diss. doct. KULeuven, Fac. Rechtsgeleerdheid, Afd. Strafrecht, Strafvordering en Criminologie.
- DEKLERCK, J. & DEPUYDT, A. (1997). Verbondenheid en de samenleving in desintegratie. Een achtergrondkader voor een criminologisch preventieproject. *Panopticon*, 18(1), 48-71.
- DEKLERCK, J. & GORIS, P. (2002). Tussen welzijnsbevordering en criminaliteitsbeheersing: op zoek naar een positionering van preventie in de eroderende verzorgingsstaat. In M. BOUVERNE-DE BIE, et. al.(red.), *Handboek forensisch welzijnswerk* (pp. 645-675). Gent: Academia Press.
- DEKLERCK, J. (2007b). Re-linking de-linquenty. Why the mediation process works. In R. MACKAY, R., et al. (ed.), *Images of Restorative Justice Theory, Frankfurt, Polizei und Wissenschaft* (te verschijnen).
- DEKLERCK, J. (2007). *Bescherming, rechten, herstel? Ethische verantwoordelijkheid gewikt en gewogen*. Lezing voor de Studiedag: 'Jeugd en herstel: nu in het (r)echt', 3 mei 2007, in een co-organisatie van Linc (KULeuven), Suggnomè en OSBJ. (wordt gepubliceerd).
- DEKLERCK, J. (2005) *Delinquentie en haar context bekeken vanuit een cyclisch model van 'integratie-desintegratie*. Diss. doct. KULeuven. Fac. Rechtsgeleerdheid, Afd. Strafrecht, Strafvordering en Criminologie.
- DEKLERCK, J. (1984). *Criminogenese als recht - recht als criminogenese: een analyse van de strafrechtsinstitutie vanuit Illichiaans perspectief*, Diss. Lic. KULeuven. Fac. Rechtsgeleerdheid, Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie.
- DEKLERCK, J. (2006). *Tussen 'veiligheid' en 'ontmoeting': een sociologisch perspectief op buurtbemiddeling*, Provinciaal Overleg Burenbemiddeling, Leuven, 20 september 2006 (wordt gepubliceerd).
- DEPUYDT, A. (1991). *Re-ligie als antwoord op de-linquentie: een nieuwe basisfilosofie voor kinderen in het lager onderwijs?* Diss. lic. Criminologie. KULeuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid. Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie.
- FOUCAULT, M. (1975). *Surveiller et punir: naissance de la prison*. Paris: Galimard.
- GIDDENS, A. (1991). *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*, Cambridge: Polity Press.
- GIDDENS, A. (1996). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- <http://lettreouverteaquivautbienlalire.skynetblogs.be/>
- <http://www.dewael.com/cgi-bin/showframe.pl?cgi-bin/show.pl?persbericht&20060827uitstap>.
- <http://www.dhnet.be/infos/faits-divers/article/172840/decision-le-4-juin-pour-mariusz-o.html>.
- HUTSEBAUT, J. (2003). *Trauma en de dissociatieve structuur: empirisch onderzoek van een integratief psychodynamisch model voor chronische interpersoonlijke traumatisering*,

- Diss Doc.*. KULeuven, Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen. Departement psychologie, niet gepubliceerd.
- HUYSE, L. (2006). *Alles gaat voorbij, behalve het verleden*. Leuven: Van Halewyck.
- HUYSE, L. (1987). *De gewapende vrede: politiek in België na 1945*. Leuven: Kritak.
- HUYSE, L. (1994). *De politiek voorbij: een blik op de jaren negentig*. Leuven: Kritak.
- JANSSENS, M. & STEYAERT, C. (2001). *Meerstemmigheid: organiseren met verschil*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- JUNG, C.G. (1973). *Dialectique du moi et de l'inconscient*. Paris: Gallimard.
- JUNG, C.G., Freeman, J., von Franz, M-L., Camerling, E. (1971). *De mens en zijn symbolen*, Rotterdam: Lemniscaat.
- NAESS, A. (2002). *Life's philosophy. Reason and feeling in a deeper world*. Athens & London: The University of Georgia Press.
- NEYS, A. (1996). Daders versus slachtoffers van zware misdaden? *Metanoia*, 2, 76-77.
- NOUWEN, E. (2007). *Naar een reflexieve Bijzondere Jeugdzorg: een analyse volgens U. Beck*. Diss. Lic. KULeuven, Fac. Rechtsgeleerdheid, Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie.
- PATFOORT, P. (1995). *Uprooting violence: building nonviolence: from nonviolent upbringing to a nonviolent society*. Cobblesmith: Freeport Maine.
- PEMBERTON, A., WINKEL, F.W., & GROENHUISEN, M.S. (2006). Op weg naar slachtoffergerichte theorievorming in het herstelrecht. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 6(1), 48-64.
- PETERS, T. (1996). Probleemoplossing en herstel als functies van de straf. *Panopticon*, 17, 555-569.
- PETERS, T. (1993). Slachtofferschap: probleemanalyse, sociale en penale reacties. In T. PETERS, & J. Goethals (eds.), *De achterkant van criminaliteit. Over victimologie, slachtofferhulp en strafrechtsbedeling* (pp. 5-90). Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen.
- PETERS, T. (2000). Victim-offender mediation: reality and challenges. In The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed.), *Victim-Offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice work* (pp. 10). Leuven: Leuven University Press.
- PLEYSIER, S., G. VERVAEKE & J. GOETHALS (2001). Veiligheid: enkele theoretische en (macro)sociologische beschouwingen. In J. CASSELMAN, J. GOETHALS, F. GOOSSENS, F. HUTSEBAUT, G. VERVAEKE, G. & L. WALGRAVE (eds.), *Veiligheid, een illusie? Theorie, onderzoek en praktijk* (pp. 15-34). Brussel: Politeia.
- ROBERTSON, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.
- ROOSE, R. & BOUVERNE-DE BIE, M. (2006). Moeten we de jeugdbescherming niet serieus nemen? *Panopticon*, 27(5), 1-6.
- VERHELLEN, E. (1997). *Verdrag inzake de rechten van het kind*. Leuven: Garant.
- WALGRAVE, L. (1992). Herstelrecht: een derde weg in het gerechtelijk antwoord op jeugdelinquentie? *Panopticon*, 13(1), 24-42.
- WALGRAVE, L. & GEUDENS, H. (1999). Volwaardig jeugdsanctierecht. *Panopticon*, 20(2), 151-160.
- WIELEMANS, W. (1994). *Voorbij het individu. Mensbeelden in wetenschappen*. Leuven/Apeldoorn: Garant.